

Píše Václav Maidl

(E*forum, 19. 01. 2022)

Již delší dobu sleduji v českých regionech zvýšený zájem o historii a kulturu s nimi spojenou. Všimám si toho ve vnitrozemí, ještě nápadnější je pak tento zájem v oblastech osídlených dříve německým obyvatelstvem. Promítá se do textů na místních informačních tabulích, do podoby nově vzniklých naučných stezek i do projektů digitálních (například neustále se rozrůstající *Kohoutí kříž* Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích nebo rubrika *Sudetský tulák* na novinky.cz) i knižních. Lenka Kusáková tak ve výboru *Rovinám rodným náleží písně mé* připomenula Camilla Hoffmanna, bratry Janowitzovy a Rudolfa Fuchse, nakladatelství Víkend neváhalo vydat memoáry šumavské autorky Rosy Tahedl, byť s neutrálně zvoleným názvem *Svědectví z poválečné Šumavy* (zatímco překlad originálu by zněl provokativněji *Dřevorubkyně ve stínu rudé hvězdy*), verše Johanna Petera přinesla dvojjazyčná publikace *Šumava poetická a kouzelná / Der Böhmerwald, seine Poesie und Magie*, připravená Gernotem Peterem a fotografem Petrem Moravcem s využitím překladů Jana Mareše, v češtině se chystá román *Bible a jezuité* dalšího šumavského autora Antona Schotta, stejně jako bibliofilie z díla jizerskohorského barda Gustava Leutelta.

Do tohoto kontextu znovuobjevování naší „německé minulosti“ zapadá i české vydání knihy Christiane Ritter nazvané *Žena v polární noci* s vysvětlujícím podtitulem *Rok na Špicberkách*. Karlovarská rodačka pojmenovala své vyprávění z nehostinného Severu poněkud dramatictější *Eine Frau erlebt die Polarnacht* (česky přibližně *Žena zažila / prožila polární noc*) a vydala je v roce 1938. Fascinující zážitky ženy, která následovala výzvu svého muže, polárního lovce, a strávila s ním a dalším lovcem rok v malé chatě na ostrově Západní Špicberk, nevyšly ve vhodnou dobu a ve víru druhé světové války kniha zapadla. V době poválečné však v Německu získala popularitu (dodnes 22 vydání); k jejímu průniku do zahraničí došlo v roce 1952 překladem do francouzštiny, v padesátých letech následovalo ještě britské a americké vydání. Španělsky kniha vyšla v r. 1964 v Mexiku, o dva roky později byla vydána v Československu (ovšem slovensky) a v r. 1967 přibyla i bulharská verze. Tolik německá wikipedie, Josef Mühlberger ovšem uvádí počátkem osmdesátých let bez bližších údajů cizojazyčných vydání osmnáct. K nim se po téměř čtyřiceti letech přidala v r. 2018 nizozemská varianta, 2020 vznikla konečně díky překladatelce Viole Somogyi také česká podoba textu. Že text Christiane Ritter rezonuje i v dnešní době, o tom svědčí kniha norské novinářky a spisovatelky Sigri Sandberg *Tma. O hvězdách, strachu a pěti nocích na hoře*, v níž je ze *Ženy v polární noci* hojně parafrázováno (více k tomu v recenzi Marie Voslářové *Zírat do prázdnoty v A2 z 2. 12. 2020*, jež se oběma knihám věnuje).

Je na místě položit si otázku, čím text přitahuje po více jak osmdesáti letech od svého vydání. Patrně to nebude jen výjimečným prostředím a výjimečnou situací připomínající robinzonádu, navíc velmi specifickou, neboť téměř její celá polovina se odehrává bez přítomnosti denního světla. Za těch osmdesát let a zejména za posledních dvacet se naše planeta díky internetu a satelitním telefonům jako by podstatně zmenšila a ani samota v arktických či antarktických končinách již není tak absolutní. Rovněž vybavení a oblečení se nesmírně zdokonalilo - míra rizika přežívání v extrémních podmínkách jako by dnes byla menší (ovšem každoroční mrtví pod Mount Everestem varují). Možná právě proto láká o to více vyprávění z dob, kdy byl člověk odkázán jen sám na sebe, na svou zdatnost, zručnost a zkušenost (a také na notnou dávku štěstí - tento předpoklad ovšem platí dodnes).

Text může ale samozřejmě přitahovat již vlastním příběhem: nezkušená mladá žena se vydává do míst a přírodních podmínek, v nichž míra přežití významně klesá a jež - jak název knihy napovídá - byla do té doby vyhrazena mužům (z pohledu Středoevropany, neregistrovaného ženy Laponců). I zde lze sledovat proměnu společnosti v průběhu osmdesáti let: Co ve třicátých letech minulého století působilo výjimečně („Musela jsem neustále poslouchat, že žena by se do Arktidy vydávat neměla, že je to hloupost, jaké není rovno“, s. 11), je dnes považováno za běžné (současná účast badatelek na polárních expedicích nepředstavuje věc hodnou vyzdvížení - zajímají výsledky jejich bádání). Z hlediska genderových vztahů v první polovině minulého století je pak otázkou, zda manželův telegram „Všeho nech a přijed' za mnou do Arktidy!“ vykládat jako tradovanou manželskou dominanci ve smyslu „Žena následuje muže svého“, anebo jako výzvu k partnerce, o níž manžel ví, že má dobrodružného ducha a jíž by chtěl umožnit všechno to, co zažívá a prožívá on. Christiane Ritter v sobě slučuje oboje. Prostředí Arktidy, zprostředkovávané manželovými dopisy a deníky, ji láká a zároveň je manželkou, jež svého muže respektuje. Nikoli ovšem proto, že je jejím mužem, nýbrž kvůli jeho schopnostem a zkušenostem, s nimiž vše v extrémním prostředí zvládá. Její poděkování v záhlaví knihy proto nevyznívá vůbec formálně: „Děkuji svému muži, který mi byl díky své trpělivosti a zkušenostem při pobytu v polárních končinách nejlepším možným společníkem. V jeho osobě se spojoval instinkt arktického, přírodního člověka s duchovní, duševní a uměleckou vzdělaností Evropana.“

Při svém uznání mužových kvalit však neztrácí kritický pohled a vlastní svébytnost. S lehce ironickým odstupem, který se projeví již v názvu kapitoly *První dny v pustině aneb typicky mužská domácnost* (v obsahu oříznuo jen na *První dny v pustině*) líčí šok evropské dámy „z lepší rodiny“ vyvolaný primitivně zařízenou a neuklizenou (!) chatičkou, která se má na rok stát jejím domovem. Za dobu zde strávenou pozná život v Arktidě, pronikne do něho a ztotožní se se zdejším životním stylem. Uvědomuje si to v závěrečné kapitole na palubě lodi, která ji odváží zpět do Evropy („Kdepak, Arktida přece nevydá své tajemství jen za cenu lodního lístku.“) a současně vnímá svou novou odlišnost: „Sedíme v jídelně mezi cestujícími a připadáme si poněkud odcizeně, všichni jsou úpravní, nažehlení a zdvořile konverzují.“

Vyprávění Christiane Ritter ukazuje, že byla dobrou pozorovatelkou, schopnou zachytit celek i drobný, leč výmluvný detail. Jestliže si uvědomíme, že studovala na několika školách výtvarného umění (Víděň, Mnichov, Berlín), neudivuje pak, že má cit pro barvy a jejich valéry, že vnímá utváření krajiny i ledových ker, stejně jako ubývající sluneční svit a jeho působení na lidské smysly i mysl. Extrémní situace (když se oba lovci vydají na výpravu, je autorka nucena strávit v chatě řadu dní v naprosté samotě, nadto zpestřené prudkou sněhovou bouří) ji vede k sobě samé, k rozlišování podstatného a nepodstatného, k úvahám o smyslu lidského života tváří v tvář kosmu. Prožívá kritické okamžiky, kdy člověk „s dosud nepoznanou hrůzou zírání do bezedné propasti své vlastní prázdnoty“ (s. 191), které však ve svém případě dokáže překonat přesvědčením o přítomnosti vyšší moci. Opačným případem by zřejmě byly zoufalství, beznaděj a šílenství.

Čtenáře možná překvapí, jak málo autorka vzpomíná na domov, kde zanechala v péči rodičů malou dceru, stejně jako „odstřihnutí se“ od událostí v Evropě (byť obyvatelé chaty několikrát s velkým zpožděním obdrží poštu a noviny). Tato pouhá náznakovitost až absence má ovšem své opodstatnění – jednak v textu zesiluje fenomén osamocení a za druhé je život v pustině tak náročný a vyžaduje prakticky všechny síly, že by přílišná vázanost na domov oslabovala.

Trochu zamrzí, že nakladatelství Portál nepřevzalo z originálu autorčiny akvarely a kresby. Ačkoli zejména kresby od šikolené malířky a ilustrátorky působí poněkud naivně, přesto by čtenáři mohli porovnat rozdíly mezi ztvárněním výtvarným a pomocí slov. Na druhou stranu české vydání obohacuje mapa ostrova Západní Špicberk se zakreslením chaty polárníků i dalšími útulnami, jež jim pomáhaly přežít – místa uváděná v textu se tak pro čtenáře značně konkretizují. Oceňuji také doslov překladatelky, v němž seznamuje především s dalšími pohnutými osudy muže Christiane Ritter během druhé světové války na meteorologické stanice wehrmachtu u Grónska i v americkém zajateckém táboře (o životě autorky po jejím návratu z ostrova je známo podstatně méně).

Závěrem bych chtěl připomenout ještě jeden fenomén, do jehož kontextu lze knihu přiřadit. Je až podivuhodné, kolik Středoevropanů přitahovaly v posledních dvou stoletích nehostinné severské končiny, z nichž někteří zpracovali své zážitky i knižně. Z těch, kteří pocházeli z českých zemí, uvedme Jana „Eskymo“ Welzela, Julia Payera (E*forum 21. 4. 2021 o jeho česky nově vydaných denících napsal na jaře 2021 Mirek Němec) nebo Františka Běhounka. Česká wikipedie zachycuje pod heslem „čeští polárníci“ celkem sedmnáct takových osobností, vesměs mužů. Christiane Ritter vnáší do těchto svědectví ženský hlas a jistě by zasloužila být v této společnosti uvedena.

Christiane Ritter: *Žena v polární noci. Rok na Špicberkách*. Praha: Portál, 2020, 200 s.